

Розділ 1

300 років «дружби» і «братерства»

1

Важко знайти справу, яка вдавалася б росіянам краще, ніж вигадування та підтримування всіляких міфів. Іншими словами — пропаганда.

Міф про спорідненість, нерозривну дружбу та кровне братерство українського та російського народів Росія підтримує ось уже понад три століття. Плекає, не шкодуючи сил, настільки пристрасно й уміло, що на сьогодні переважна більшість росіян ідентифікує українців як частину «великої» російської нації. Українська мова для росіян — лише діалект російської, Українська держава — штучне, сурогатне утворення, а самі українці — молодші брати, яких (росіяни люблять це повторювати) без старших братів просто не існувало б і які повинні в усьому та повсякчас на старших братів покладатися.

Відразу заперечити важко. Українців і росіян поєднують триста п'ятдесят років спільної історії, протягом яких Україна або перебувала під протекторатом Росії, або входила до складу Російської імперії, або підлягала абсолютному розчиненню у штучно сформованих

російських губерніях. Триста з лишком років, упродовж яких українці гинули в розпочатих Росією війнах. Триста років, протягом яких спроектовані українськими інженерами апарати, машини та механізми, написані українськими письменниками книги, зроблені українськими вченими відкриття видавали за досягнення великої та неподільної російської нації. Достатньо згадати хоча б Корольова*. Навіть зараз, у другій декаді XXI століття, коли Росія пішла на Україну війною — спочатку гібридною, озброївши малоосвічений, але старанно прозомбований набірід на сході країни новітньою зброєю, а згодом, коли цей набірід і кинуті йому на поміч кавказці почали програвати, втрачати місто за містом, пославши до України регулярні війська, — російська пропаганда всіяко намагається міф про дружбу підтримувати. Мовляв, то погані українці — фашисти, бандерівці та русофоби — розпочали громадянську війну проти хороших українців, а хороші українці завжди були за Росію. Хороші українці — братній нам народ, і цих хороших українців треба рятувати.

Пригадую, як під час попереднього візиту до Польщі у вересні 2014-го із презентацією польського перекладу технотрилера «Бот» я давав інтерв'ю Томашу Квасневському з радіостанції RDC, Polskie Radio. Ми сиділи в сучасній просторій студії RDC на одному з нижніх поверхів будівлі Польського радіо, а розмова не клеї-

---

* Сергій Павлович Корольов (1907—1966) — радянський учений, конструктор, основоположник практичної космонавтики. Одна із найвизначніших фігур XX століття у сфері космічного ракетобудування. Українець за походженням (народився у місті Житомирі). 1938-го був репресованим за звинуваченням у шкідництві, підданий тортурам, дивом уникнув розстрілу та до 1944-го перебував у концтаборі.

лась. Томаш Квасне́вський — високий, через що злегка незграбний, пристаркуватий ведучий із підпухлим обличчям і густою, із просивинами бородою — засипав мене незрозумілими абстрактно-філософськими запитаннями. Точніше — запитання були зрозумілими; у студії ліворуч від мене сиділа Юлія Целер, перекладачка, та сумлінно переповідала українською все, що казав пан Квасне́вський, але відповісти на запитання того двома-трьома склепаними на ходу реченнями видавалось напрочуд важко. Що для вас Україна? Що означає бути українцем? Що означало бути українцем до війни? А після початку бойових дій? Що змінилося?.. Запитання «Що означає бути українцем?» Томаш Квасне́вський повторив разів зо три. Я відповідав — щоразу іншими словами, — і щоразу пан Квасне́вський залишався невдоволеним. Я не розумів, що він хоче почути від мене, і це починало напружувати.

На кілька секунд у студії запанувала ніякова мовчанка. А тоді ведучий видав:

— Вам не соромно бути українцем?

Я сторопів.

Після нетривалої паузи я витиснув крізь зуби, а Юля, дещо пом'якшивши мої слова, переклала відповідь ведучому, щоправда, він її не слухав. Пан Квасне́вський узявся розповідати про те, що після розвалу Радянського Союзу, коли Польща здобула незалежність, але залишалась економічно слабкою, чимало поляків соромились свого походження. Вони, за словами ведучого, соромилися зізнаватись, що вони — поляки. Саме тому він поставив мені останнє запитання.

Юля переклала. Я мовчав, заспокоюючись. Я поволі усвідомлював, що проблема полягає не в моїй неспро-

можності видати відповідь, яка задовольнила б ведучого. Проблема крилася в самому Кваснівському.

Тим часом Томаш Кваснівський розповідав далі. Розповідав про свого знайомого з Донецької області, котрий під час недавньої телефонної розмови заявив, що йому соромно, що він українець. Мовляв, саме тому він і поставив це запитання...

Тоді я не знайшовся з відповіддю. Я не промовчав, але моя фраза стала радше ляпасом у відповідь (відчутно пом'якшеним завдяки зусиллям дипломатичної Юлії Целер), аніж вагомим аргументом заперечення. Переконлива та, як це завше буває, проста відповідь спала на гадку вже після ефіру.

Мохамед Атта, один із чотирьох терористів, котрі 11 вересня 2001 року захопили «Боїнг 757» компанії «American Airlines», рейс 11, після чого на крейсерській швидкості ввігнали його в північну башту-хмарочос Всесвітнього Торгового Центру на Манхеттені, певний час проживав у Америці та вільно розмовляв англійською мовою. Протягом усього часу підготовки до терактів він успішно вдавав із себе американця, не соромлячись користуватись перевагами американського способу життя. *Та чи був він американцем? Що б відповів Мохамед, якби — уявімо це на секунду — за кілька тижнів до захоплення літаків який-небудь Томаш Кваснівський перестрів його посеред вулиці та запитав, що для вас, містере Атта, означає бути американцем? Чи ви пишаєтеся цим? Чи, може, вам соромно?..*

Тож перед тим, як ставити запитання «Що для вас Україна?» і «Чи не соромно вам бути українцем?», переконайтеся, що запитуєте саме українця.

Немає «хороших» і «поганих» українців. Немає українців, які підтримують Росію, як немає українців, що їм протистоять. Є просто українці та... росіяни. Навіть якщо в цих росіян український паспорт.

Іншими словами: конфлікт на сході України — міжнародний.

У цьому розділі я хочу озирнутись на кілька століть назад і простежити розвиток взаємин української та російської націй. Я покажу, що оспіване радянськими та російськими істориками возз'єднання двох народів (ідеться про укладені 1654 року угоди між Військом Запорозьким і Російською державою) — не що інше, як приєднання України до Росії з подальшим одностороннім урізанням гетьманських повноважень аж до повного знищення гетьманщини та втрати Україною суверенітету. Я доведу, що вікова дружба між Україною та Росією — лише міф; що насправді тісні стосунки — це не завжди засноване на взаємоповазі партнерство чи рівноправний союз; продемонструю, що відносини між двома народами значно складніші та... кривавіші. Я також спробую пояснити, чому після трьохста п'ятдесяти років більш ніж близького співіснування українці так і не стали росіянами.

І найвагоміше — чому ми готові помирати за те, щоб ними не стати.

2

Зародження міфу припадає на 1652 рік. Після шести років кривавих боїв козацтва із Річчю Посполитою, коли почергово брала гору то одна, то інша сторона, Богдан Хмельницький, гетьман Української Козацької Держави,